

Similitudini și diferențe – fenomene ale coetnicității într-o zonă multiculturală. Studiu de caz: Dobrogea

dr. Steluța PĂRĂU*

SIMILARITIES AND DIFFERENCES OF COETHNICITY IN A MULTICULTURAL ZONE CASE STUDY: DOBRUDJA

Abstract:

The present approach is structured on two levels which take into consideration our interest from the prior ones to the actual ones. In consequence, the two chapters of our intervention (I Summing up approach; II A new approach) reflect on the one hand "in nuce" (in a nutshell) the results of the research carried on many years concerning the achievement of the multiculturalism at the level of the traditional life, and on the other hand the new vision determined by the latter-day lectures and by the possibility of their applicability – at the level of modern life representations – of new models and behavioural manifestation.

The chapter Summing up approach summarizes, as any other ethnological/anthropological study would worthily do, our vision related to the phenomenon of coethnicity and, from this perspective, the experienced lecturer can gather documentary evidence referring to some typical aspects with all the indexes of the relativity interpretation of the ethnological fact. The traditional aspects from the material and immaterial culture of Dobrudja which we have analysed are presented in three subchapters: I.1. Dobrudja - ethnical cohabitation zone; II.2. Similarities and differences - Archetype and variants. General consideration; I.3. Similarities and differences. The perspective of the tradition - modernity relation.

The chapter "A new approach" catches the experienced lector's eye through the vision of the present approach impulse from the creativity and cultural values perspective. It operates - in the demonstration which appeals to the facts that send the lecturer to the ethnographic discourse - with the constituent elements of the social factors and which on their turn define themselves as one of the three levels of the basic creativity factors (the correlation between culture and creativity; the information role in the culture development; the correlation between the type of information and the behavioural manifestation in the multicultural context and/ or intercultural). The last subchapter of our intervention (II. Interactive interculturality) takes into account the aspects that send towards interculturality vs. multiculturalism in the process of globalization.

*

Key words: *cohabitation, living together, multiculturalism, similarities, archetype, interculturalism*

Cuvinte cheie: *coetnicitate, conlocuire, conviețuire, cadre de locuire, multiculturalitate, similitudini, arhetip, interculturalitate, zonă de acceptare etnică*

I. ABORDARE RETROSPECTIVĂ

I.1. Argument

Problematika ce constituie mobilul domeniului nostru ne-a stat în atenție în preocupările noastre anterioare de la simple note sau articole până la studii – am putea spune – de anvergură

* CP I, șef secție Complexul Muzeal al Patrimoniului Cultural Nord-Dobrogean Artă-Etnografie, ICEM Tulcea.

dar nu exhaustive¹. Nu întâmplător, sintetizând preocupările noastre pe această problematică și trecându-le în revistă, definim această secvență a intervenției noastre *Abordare retrospectivă*.

I.2. Dobrogea – zonă de locuire interetnică

Vestigiile arheologice și documentele istorice relevă în arealul la care ne referim pe de o parte - permanența populației românești autohtone și a suprapunerii în straturi succesive a elementului românesc din celelalte ținuturi, iar pe de altă parte - prezența populațiilor aborigene. Acest fapt de viață socială a dus în timp la conturarea *oikumenei dobrogene* cu sistemul său axiologic nu ușor de descifrat și pe cât de complex pe atât de interesant.

Dobrogea ca zonă de locuire interetnică se impune atenției în cercetarea etnologică prin *modelul* de conlocuire *intercultural deschis*, a cărui reprezentare se decodifică atât la nivelul culturii materiale, cât și la nivelul culturii imateriale a civilizației tradiționale din acest areal. Modelul de conlocuire a generat, la rândul său, manifestarea liberă, bazată pe acceptarea și înțelegerea celuilalt, *a multiculturalității*. Abordarea conceptului de *multiculturalitate* în raport de *multiculturalism* constituie una din controversatele problematici contemporane ale studiilor de specialitate, de la cele filozofice și sociologice, la cele istorice și antropologice. Varietatea interpretărilor, a abordării unor fenomene particulare, dar și a prezentării *sui-generis* a problematicii depășește însă mobilul demersului nostru. Ca urmare, vom avea în vedere noțiunea de *multiculturalitate* – dintr-o perspectivă generală – cu atât mai mult cu cât o astfel de abordare permite să se opereze la nivelul manifestărilor particulare ale uneia sau alteia dintre zonele de locuire interetnică. „Multiculturalitatea nu este și nu poate fi altceva decât coexistența, în una și aceeași realitate culturală de ansamblu, a mai multor culturi particulare sau subculturi. Pot fi date ca exemple cultura profesiilor, cultura vârstelor, cultura caselor, cultura etniilor, cultura raselor ș.a.m.d. Conceptul de multiculturalitate sugerează antropologiei culturale necesitatea efectuării unor analize și interpretări detașate ideologic, neutre sub raport politic și fără patimă din punct de vedere afectiv, a culturilor coexistente”².

Cercetarea manifestărilor/ reprezentărilor *multiculturalității* într-o zonă de conlocuire etnică permite să operăm, la nivelul analitic, cu noțiuni privind fenomenele specifice ale coetnicității:

- similitudini
- diferențe
- asimilare
- interferențe
- pluralism
- etnocentrism³

performarea acestora diferențiindu-se în raport de zonă, de fapt cultural, de secvență/ variantă temporală.

¹ Steluța Pârău, *Policromia etnică în Dobrogea* în vol. „Analele Dobrogei”, serie nouă, an II nr.1, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța, 1996, pp.34-54; Dobrogea – coordonatele unei zone de locuire *interetnică* (II), rev. „Steaua Dobrogei”, anul II nr. 4(8), aprilie-septembrie 2000, pp.43-46; Dobrogea – coordonatele unei zone de locuire *interetnică* (III) rev. „Steaua Dobrogei”, anul II nr. 4(8), octombrie-decembrie 2000, pp.53-57; *Aspecte de viață tradițională a populației lipovenesti din perspectiva interetnicității*, rev. „Datina”, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Constanța nr. 21/2000; *Considerații privind arhitectura populară din perspectiva influențelor zonale și a coetnicității*, rev. „Datina”, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Constanța nr. 19/2000; *Fenomene ale coetnicității într-o zonă de locuire interetnică* (I, II), vol. „Studii și comunicări de etnologie”, anul XVII, 2003, serie nouă, Editura Imago, Sibiu, 2003; anul XVIII, serie nouă, 2004; *Multiculturalitatea în Dobrogea – Arhetip și variante*, rev. „Datina” Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Constanța, anul XIII, nr. 41, iunie, 2006; *Multiculturalitatea în Dobrogea*, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Tulcea, Editura ExPonto, Constanța, 2007.

² Achim Mișu, *Antropologia culturală*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, 123.

³ Pentru problematica în detaliu: Steluța Pârău, *Multiculturalitatea în Dobrogea*, Editura Ex-Ponto, Constanța, 2007, 29-37.

Fiecare fapt de cultură populară pe care-l considerăm aparținând *oikumenei dobrogene* implică decodificarea unor relații biunivoce dintre pe de o parte „românii autohtoni, așa-ziișii dicieni”, aromâni, moldoveni, mocani, păstori transilvăneni iar pe de altă parte, diferitele populații stabilite aici (bulgari, turci, și tătari, lipoveni și ucraineni, nemți, italieni, greci). Fiecare dintre aceste populații au fost, deopotrivă, emițători și receptori ai mesajului constituit din cultura locurilor de baștină și cea a locurilor unde fie s-au oprit o perioadă, fie s-au statornicit. În aceste coordonate s-a dezvoltat o cultură populară tradițională în a cărei formulă -dificil de fixat- descifrăm procesul aculturației, dar și procesul de creștere internă, în cadrul căroră, de altfel, fiecare populație și-a manifestat originalitatea. În timp, s-a creat o civilizație proprie acestui ținut, civilizație care se caracterizează atât prin elemente comune tuturor etniilor, cât și prin note particulare, individuale, ale fiecărei etnii în parte. Similitudinile se datorează pe de o parte conviețuirii în același habitat (dacă avem în vedere civilizația materială), cât și acelui fond străvechi mitic a unor concepții arhaice care, în evoluția mentală a omenirii, s-au materializat în credințe și obiceiuri (dacă avem în vedere cultura imaterială). Diferențele în cultura tradițională a fiecărei etnii țin de însuși variantele reprezentării acelor credințe arhaice, variante ce țin de religie, de secvența de timp în care s-a conturat obiceiul, de locul de baștină de unde a venit etnia respectivă.

Elementele diferențiatore n-au împiedicat însă, în Dobrogea, conviețuirea în bună înțelegere a tuturor etniilor. Fiecare și-a adus contribuția la conturarea civilizației tradiționale dobrogene. Etniile și-au respectat reciproc obiceiurile, religia, modul de viață. Armonia conviețuirii a constituit, întotdeauna, nota esențială a comportamentului comunității tradiționale dobrogene. Societatea modernă a preluat această tradiție, a toleranței, fapt pentru care, nu întâmplător, se vorbește de „modelul interetnic dobrogean”.

Caracteristicile *oikumenei dobrogene* se descifrează prin:

- a) unitatea civilizației tradiționale din această zonă cu cea din întreg spațiul românesc;
- b) similitudini și diferențe între civilizația tradițională românească și cea a celorlalte grupuri etnice, fiind însă dificil să subliniem influența în exclusivitate a culturii uneia dintre etnii asupra celeilalte.

Decodificarea oricărui fapt de cultură aparținând *oikumenei dobrogene* include un studiu comparativ în care analiza detaliilor și comparația capătă valoare de dominantă a unei cercetări socio-etnologice cu totul deosebite. Orice aspect al vieții tradiționale al uneia sau alteia dintre etnii trebuie privit și analizat în raport cu dezvoltarea socială, cu secvența de timp pentru care se face cercetarea, cu însuși istoria mentalității etniei respective. Istoria și dinamica vieții sociale, manifestările la nivel mental în acest areal – în decursul timpului – permite să considerăm și să definim zona drept *zonă de acceptare etnică*, ceea ce implică anumite caracteristici:

- conlocuire comprehensivă
- recepție etnoculturală
- model intercultural deschis

Aceste caracteristici ale *zonei de acceptare etnică*, care devin totodată *fenomene ale coetnicității* în spațiul Dobrogei, nu exclud aspectele acestora și țin de: specificul etniei respective, posibilitățile și modalitățile de conviețuire, evoluția socio-istorică și economică a teritoriului comun de locuire.

Coetnicitatea, ca fenomen de conlocuire a unui teritoriu, cu toate reprezentările lui la nivel economic, istoric, psihologic, biologic și pentru care sociologia operează cu noțiunea de *cadre de locuire* permite să se discute despre:

- fenomenul de conviețuire generat de comunitatea cadrelor de viață, a habitatului
- fenomenul de conlocuire generat de comunitatea atitudinilor comportamentale, a cutumelor, a manifestărilor, în general

Raportul etniilor cu cadrele de viață și cu manifestările – într-un teritoriu de conlocuire etnică – generează fenomenele de *conlocuire etnică* și *conviețuire etnică*. Cele două fenomene se manifestă diferit în raport de caracteristicile habitatului conlocuirii, de etapa istorică, de evoluția

socio-economică și culturală a zonei și de modul de receptare a *cadrelor de locuire* de către fiecare etnie.

În raport de aceste aspecte se poate defini sau integra o zonă de locuire într-una sau alta din varietățile de conlocuire, se poate stabili modelul de conlocuire care s-a manifestat în zonă și cum a evoluat acesta. Din această perspectivă, cercetarea și analiza fenomenelor de conlocuire și conviețuire etnică trebuie să aibă în vedere următorul fapt:

- *conlocuirea etnică* se raportează la o coordonată dată: habitatul – mediul natural și social
- *conviețuirea etnică* se raportează la „un continuum biopolarizant de tipul favorabil sau nefavorabil; acceptare sau respingere; insider sau outsider; localnic sau străin”.

I.3. Similitudini și diferențe – Arhetip și variante. Considerații generale

În contextul corelației dintre cele două fenomene generate de locuirea interetnică și respectiv fenomenele coetnicității, ne vom referi în prezentul demers la *problematica similitudinilor și diferențelor* ale căror note relevante și generale în manifestarea reprezentărilor le-am subliniat anterior, urmând să exemplificăm prin câteva aspecte la nivelul culturii materiale și imateriale.

Perspectiva analizei comparative ulterioare celei descriptive ne-a permis să decodificăm, prin prisma *similitudinilor și diferențelor*, performarea *arhetipurilor și variantelor*, noțiuni cu care se operează în etnologie și antropologie.

Vom defini *sui-generis* termenii de *arhetip* și *variantă*, depășind discuțiile, deseori controversate, asupra acestei problematici, având în vedere că faptele etnografice supuse analizei, la orice nivel, evidențiază viziunea de ansamblu asupra performării celor două aspecte etnologice:

- *arhetip, arhetipuri*, s.n.: model, tip inițial după care se călăuzește cineva (din fr. archétype, lat. archetypum)⁴;
- *variantă, variante*, s.f.: aspect (ușor) schimbat față de forma de bază, tipică a unui lucru, a unei lucrări, a unui text, a unei acțiuni (din fr. variante)⁵.

Subliniem că am avut în vedere posibilitatea unei astfel de interpretări a faptelor culturale tradiționale din Dobrogea în urma cercetărilor de teren, a analizei comparative, a permeabilității analogiilor. Din această perspectivă, abordarea reprezentărilor *multiculturalității* din Dobrogea ca raport *arhetip – variantă* permite raportarea la fenomenele specifice coetnicității, la care ne-am referit anterior.

- *arhetipul* se evidențiază în ceea ce sociologii numesc *similitudini*
- *variantele* se evidențiază prin *diferențe* și, în timpul conviețuirii, prin *interferențe, aculturație*

În această secvență a demersului nostru exemplificăm o astfel de posibilă abordare, care de altfel ne-a stat în atenție în cercetările noastre asupra *multiculturalității* în Dobrogea:

- **la nivelul structurii gospodăriei și locuinței**
 - *arhetipul* în sensul de model, de principiu esențial al amenajării spațiului de locuit tradițional este generat de *tipul de habitat, de relația mediu geografic – structura gospodăriei și a locuinței* și de aici *similitudinile*.
 - *variantele* sunt determinate de textura și funcția economică a așezării, ocupația locuitorilor, viziunea asupra spațiului de locuit, etnia proprietarului; și de aici *diferențele*, iar în urma contactului cultural, *interferențele și aculturația*.
- **la nivelul obiceiurilor din ciclul vieții**
 - *arhetipul* care generează similitudini se decodifică din credința ancestrală care ține de comportamentul uman în fața momentului/a situației *limită*, ceea ce se performează printr-un act ce constituie esența, primordialul.

⁴ *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, Institutul de Lingvistică „Jorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996, 58.

⁵ *Ibidem*, 1147.

- *variantele* pot fi interpretate ca performări ale modelului arhetipal, diferențele constând – am putea spune – în forma de manifestare (categoriile de obiecte ritualice, momentele practicării, actanții care participă la împlinirea gesturilor ritualice). Contactul cultural al etniilor/ populațiilor generează, în mod firesc, împrumuturi și interferențe, iar aceste procese determină, la rândul lor, apariția, în timp, a altor *variante*.

• **la nivelul credințelor și obiceiurilor în legătură cu construcția casei**

Prezența acestor credințe și practicarea unor astfel de obiceiuri de către români, dar și de către alte etnii din Dobrogea (ucraineni, bulgari, greci) – ca de altfel performarea lor în areale diferite ale lumii – sunt dovada aceluși fond mitic ancestral, cât și a evoluției mentale a fiecărei comunități. Din această perspectivă decodificăm în manifestarea acestor practici ritualice:

- *arhetipul* (modelul) care se regăsește în esența practicării acestor ritualuri ceea ce trimite spre *mitul jertfei pentru construcție* și pe care îl „citim” în mentalitatea arhaică sau tradițională privind:
 - sensul sacrificiului; „bunul mers” al casei, al familiei, al neamului
 - semnificația sacrificiului; act ritualic benefic
- *variante* în care regăsim „supraviețuirea” semnificației actului ritualic al arhetipului și care sunt percepute, în genere, drept „obiceiuri” deși, în fapt, se manifestă tot la nivelul practicilor și gesturilor ritualice. Din punctul nostru de vedere distingem pentru acest segment de civilizație tradițională:
 - *variante temporale*: substituirea sacrificiului uman cu alte practici, aspect la care ne-am referit anterior, pe larg, și pe care le reamintim pentru o mai clară receptare a interpretării noastre (măsurarea umbrei, sacrificiul de animale, utilizarea obiectelor și alimentelor încărcate în această ipostază cu valențe magice, ajungând până la folosirea aghiazmei și a crucii din lemn, însemne ale creștinismului, cu aceeași putere benefică). Evident, acest fapt etnografic, al substituirii, s-a manifestat în timp, paralel cu evoluția mentalului umanității.
 - *variante culturale*: manifestarea acestor practici în „obiceiurile” diferitelor etnii prin performarea unor acte ritualice diferențiate (care țin de categoria de obiecte, loc de plasare, momentul practicării ș. a.).

I.4. Similitudini și diferențe. Perspectiva raportului tradiție - contemporaneitate

Abordarea problematicii pe care ne-am propus-o la nivelul culturii tradiționale implică însă, datorită realităților contemporane, o subliniere a raportului tradiție – contemporaneitate privind identitatea culturală în contextul globalizării.

• La nivelul societății tradiționale performarea variantei are rolul de marcă, însemn al unei comunități, uneori destul de închisă ca orizont (sat, neam) susținându-se, deseori, exacerbat – am putea spune – teoria specificului, a unicității. Din această perspectivă, accentul era pus pe *variante* locală atât la nivelul mentalului comunității cât și la nivelul interpretării faptelor, diminuându-se, chiar anihilându-se, viziunea comparativă a analizei sau cea holistică a manifestării faptelor culturale care ar fi permis să fie surprinse esența, mentalul unei colectivități într-o anumită secvență temporală. În raportul *noi și ceilalți* esențial și așteptat era doar primul termen și aceasta nu numai la nivelul relației populație majoritară – grup minoritar, dar, deseori, și la nivelul relației dintre comunități ale aceleiași etnii.

• La nivelul societății contemporane performarea *variantei culturale* are rolul de a susține identitatea culturală în desfășurarea controversatului proces al globalizării. În acest sens, abordând problema identității culturale, Mircea Malița dezbate pe larg aspectele pe care le avem în vedere: „Ultima temă (Stat și identitate culturală) și nu cea mai puțin importantă, reintroduce cultura în acest tablou dominat de exigențele civilizației. Este vorba de *identitatea culturală*, pe care prin natura sa globalismul nu o conferă. Interesul național o cere. Distanțându-se de pretenția postmodernistă de a oferi șansa individului de a-și construi o identitate, apelând la

bazarul larg al tuturor opțiunilor, împreună cu o realitate proprie, un autor contemporan consideră că *globalizarea este o sursă nouă de a forma identitatea proprie, bazată pe un proces reflexiv, bazat pe informație și cunoaștere* (s.n.). Dar și acest punct de vedere omite faptul că limba maternă, cultura din care ne-am format referințele, educația pe care am parcurs-o, tradițiile și obiceiurile, atitudinile prevalente și mentalitatea, ne sunt date, fără posibilități imediate la alegere (...).

Cultura se înnoiește, se rafinează, se îmbogățește dar un nucleu permanent rămâne și se transmite din generație în generație.

Economia națională poate fi pusă sub semnul întrebării (...). Dar cultura națională se supune unei alte logici. Ea este ultima redută. Oferă buletinul de identitate cu care circuli pe rețelele globalității. Aceasta recunoaște varietatea ca o sursă de inspirație, competitivitate, dinamism. Ca să poți dialoga sau interacționa cu alții, trebuie să fii tu însuși cu identitate recunoscută și respectată”⁶.

II. O NOUĂ ABORDARE

II.1. Similitudini și diferențe – fenomene ale coetnicității din perspectiva creativității și a valorilor culturii

Locuirea interetnică și implicit multiculturalitatea generează competiția socială în contextul căreia se manifestă și se dezvoltă potențialul creativ al indivizilor și grupurilor. Abordând problematica *factorilor fundamentali ai creativității*, Marin Trăistaru analizează trei paliere: *factorii cognitivi sau operaționali, factorii vectoriali de personalitate, semnificația factorilor sociali*⁷:

- a) *corelația dintre cultură și creativitate*
- b) *rolul informației în dezvoltarea culturii*
- c) *corelația dintre tipul de informație și manifestările comportamentale în contextul multiculturalității și/sau interculturalității.*

a) Surprindem câteva fenomene/ ipoteze ale *creației dintre cultură și creativitate* având în vedere afirmația profesorului Mihai Trăistaru: „Cultura și creativitatea sunt într-o relație de proporționalitate directă așa încât: cu cât cultura colectivităților este mai ridicată, cu atât indicele lor de creativitate poate fi mai înalt, iar frecvența statică a lucrurilor noi, originale și valoroase pentru societate, mai mare. Cultura grupurilor este un catalizator puternic al creativității sociale”⁸. Ultima propoziție din afirmația profesorului permite să considerăm că într-o zonă multiculturală fiecare etnie își aduce contribuția la conturarea culturii arealului locuirii interetnice și care, în timp, dezvoltă *un nou patern identitar*, iar acesta devine marca zonei respective. Acest fapt generează *similitudinile, diferențele* conturându-se din recursul la tradiție și manifestându-se, în genere, în cadrul unor activități mai mult sau mai puțin instituționalizate (serbări, festivaluri etc.). Interculturalitatea este permisibilă apariției și dezvoltării lucrurilor noi, originale și valoroase fie la nivelul culturii uneia sau alteia dintre etnii prin împrumut/aculturație, fie la nivelul culturii tuturor etniilor, într-o anumită secvență de timp. Argumentăm exemplificând cu aspecte de cultură materială și apelând la discursul de tip etnografic.

a.1) *La nivelul culturii uneia sau alteia dintre etnii prin împrumut/ aculturație*

• În arealul Deltei Dunării și recent în alte microzone ale Dobrogei surprindem un aspect care poate fi considerat *un nou patern identitar* prin performarea *aculturației* și rezultat din *împrumutul cultural*. Întâlnim în structura interiorului locuinței un element constitutiv tipic și anume așa-numita „lijancă”. Aceasta este un tip de pat de pământ lângă sobă și care se încălzește

⁶ M. Malița, *Zece mii de culturi, o singură civilizație – spre geomodernitatea secolului XXI*, Editura Nemira, București, 1998, 129.

⁷ M. Trăistaru, *Creativitatea și valorile culturii – vectori în procesul integrării europene*, Editura Bren, București, 2005, 25-49.

⁸ *Ibidem*, 38.

în timpul iernii datorită unei instalații originale și construcției sale cu totul ingenioase⁹. Caracteristică populației slave, ucrainene și/ sau ruso-lipovenească, „lijanca” se întâlnește acum și în casele românești, fiind un element receptat și adoptat întrutotul. Funcționalitatea de o valoare maximă a acestei sobe-pat și originalitatea tehnicii de construcție a determinat preluarea lui de către populația românească.

În acest caz, din punctul nostru de vedere, *aculturația* a generat o *similitudine*, iar „lijanca” devine, în timp, *un element constitutiv particular, identitar* – poate – pentru interiorul locuinței din deltă – în genere, și nu doar al unei etnii.

- Într-un alt areal, localitatea Greci, unde au conviețuit români și italieni, surprindem definirea unor tipare de viață comune generate de *împrumut cultural* – între altele – la nivelul ocupațiilor și meșteșugurilor. În Greci o importanță deosebită a avut lucrul la carierele de piatră. Exploatarea regulată a pietrei în Dobrogea a început în 1863 de către Comisia Europeană Dunăreană. Meșteșugul prelucrării pietrei, practicat inițial numai de italieni, a fost preluat ulterior și de alți locuitori. În mod firesc, românii, învățând lucrul cu piatra de la italieni, au împrumutat anumite comportamente, o anumită atitudine față de viață a muncitorului nevoit să supună materialul dur și să-l transforme după dorința sa, după necesități. Lucrul în comun la carierele de piatră, unde românii au învățat după experiența meșterilor italieni, ca și lucrul la pământului, unde cunoștințele românilor au fost preluate de italienii care „au început să învețe agricultura” au generat, în mod firesc, modele/ tipare de viață comune. Se disting astfel – din perspectiva abordării noastre – similitudini determinate de indicele de creativitate înalt al fiecărei culturi și de penetrația lucrurilor noi și valoroase în societate.

a.2) *La nivelul culturii tuturor etniilor, într-o anumite secvență de timp*

Referitor la acest aspect relevăm *similitudinea* generată de aculturația performată ca urmare a pătrunderii modei orașului referindu-ne la două reprezentări ale manifestării acestui model cultural.

- În arealul Deltei Dunării, în structura vestimentației populației românești și respectiv ucrainene apar, după 1930, anumite elemente noi, semn al acceptării modei de fiecare dintre cele două etnii.

În structura morfologică a vestimentației femeiești:

- croiul cămășii drepte „se îmbogățește” prin adăugarea „plătci” (acea bucată de pânză croită separat și care se prinde de guler).

- rochia din lână țesută în casă este înlocuită din materiale industriale și este confecționată („lucrată”), în genere, la Chilia (de fapt Chilia Nouă), Ismail și Tulcea.

- rochia este înlocuită de fusta cu volan creț și bluza cu croială simplă.

În structura vestimentației bărbătești:

- croiul pantalonilor este cel „nemțesc” cu linia obișnuită, dar mai largi în partea de jos.

- haina groasă de iarnă capătă croiul celei orășenești, apropiat celui de astăzi.

Analiza vestimentației celor două populații – românești și respectiv ucraineană – din arealul Deltei Dunării relevă faptul că deja la începutul secolului al XX-lea costumul poartă însemnele unei vestimentații cu influențe orășenești, fenomenul accentuându-se – după cum am subliniat – în jurul anilor 1925-1930. Lucrurile noi sunt acceptate de fiecare dintre cele două culturi care, în condițiile date, converg către *un nou model cultural*.

- În Greci, localitatea conviețuirii dintre români și italieni, remarcăm pentru perioada anilor 1930-1940 influența modei vremii atât în vestimentația italiencelor de o anumite categorie socială cât și a soțiilor românilor înstăriți (rochii din stofă „fină” cu croială tipică acelor ani, pălăria etc.).

Moda, viața socială de același rang, a generat modele comune. La nivel etnologic/ antropologic menționăm reprezentarea unui „*identitar al vremii*” comun celor două etnii.

⁹ Ingeniozitatea construcției constă în faptul că toată căldura vetrei este dirijată printr-un circuit de „fumuri” creat în patul de pământ (de fapt o platformă înălțată). Pentru construcția acestui sistem de încălzire sunt folosite ceamurul, chirpicul, piatra, cărămida, bare de fier.

Creativitatea a impulsionat apariția și dezvoltarea unui *nou model cultural*, o nouă valoare normă în societate.

b) În ceea ce privește analiza *rolului informației în dezvoltarea culturii* raportat la mobilul demersului nostru avem în vedere, de asemenea, concluziile abordării profesorului Marin Trăistaru la care, de altfel, subscriem: „Din perspectiva teoriei informației, una din premisele importante ale culturii o constituie cantitatea de informație mai mult sau mai puțin divergente de care dispun grupurile sociale, informație asimilată, comprehensiv sedimentată, cu posibilități polivalente de utilizare a ei în situații private. Această informație formează un fond de semanteme care devine zestrea culturală a indivizilor și grupurilor, suportul creativității individuale și sociale. Gradul de cultură – și cantitatea de informație se condiționează reciproc”¹⁰.

Preluând afirmațiile lui Trăistaru și extrapolându-le la fenomenele coetnicității într-o zonă multiculturală observăm că:

- *similitudinile* sunt generate de împrumuturile culturale care inițial sunt acceptate ca fiind ale celuilalt și care ulterior sunt asimilate, utilizate și performate ca zestre culturală a emițătorului și receptorului deopotrivă.
- *diferențele* sunt generate de procentul de informație dat, de procentul de informație acceptat și/sau asimilat, de conținutul și respectiv consistența informației, de modul de angrenare în dialogul cultural al indivizilor și/sau grupurilor din respectiva zonă multiculturală.

Argumentăm exemplificând, de asemenea, cu câteva aspecte de viață dobrogeană – am putea spune.

La Greci – localitatea la care ne-am referit și într-o secvență anterioară a demersului – românii și italienii au participat unii la sărbătorile celorlalți și, în timp, asimilându-și-le, acestea au devenit ale comunității în genere, depășindu-se astfel barierele religioase.

Dintre obiceiurile practicate de români amintim pe cele de iarnă (*jocurile cu măști* – „capra”, „ursul”, „steaua” – *colindatul, plugușorul*) cele de primăvară („Paparuda”, „Caloianul”), iar ca mari sărbători creștine: Crăciunul și Paștele.

La italieni sărbătorile marcante sunt: Sf. Iosif, Crăciunul, Paștele, Joia Verde, Santa Lucia. O sărbătoare pe care altădată italienii o așteptau cu nerăbdare era „Ultima zi de carnaval” („Il ultimo del carnevale”). Ziua marca intrarea în postul Paștelui. Era, în fapt, o sărbătoare ce corespundea „Lăsatului Secului” practicat de români, dar avea o altă anvergură și un cu totul alt impact în comunitate, determinate, evident, de modalitățile de manifestare ale comicului în toate ipostazele sale, fapt de altfel tipic carnavalului (purtarea măștii, travestiul etc.). Carnavalul devenise în timp un model cultural al tuturor. Informația (în fapt un model cultural) emițătorului a captat prin mesajul său cu totul deosebit – nou și original – atenția receptorului care, asimilând-o, a sedimentat-o și inclus-o în cele din urmă în zestrea sa culturală.

Accentuăm performarea *similitudinilor* din perspectiva rolului informației în dezvoltarea culturii, referindu-ne la preocupările românilor și italienilor din Greci pentru păstrarea și, deseori, pentru „reinventarea” tradiției. Tinerilor români și italieni li „s-a povestit” despre tradiții și mai ales importanța cunoașterii acestora într-o perioadă în care fiecare națiune, fiecare comunitate care aderă la Uniunea Europeană trebuie să-și aducă aportul la Patrimoniul Cultural European prin însăși identitatea culturală. În acest sens, la Greci atât în școală cât și în cadrul Comunității italiene s-au valorificat obiceiurile și tradițiile fiecăreia dintre cele două etnii. Frumusețea colindelor, a cântecelor dobrogene, a obiceiurilor de iarnă românești au fost „reînvățate” de copii din ansamblul „Bujoreii Dobrogei”, iar dansurile italiene, ca și sărbătoarea „Ultimului Carnaval”, au fost reintroduse în viața culturală a localității de către ansamblul comunității italiene „Allegrìa”. Copiii au reînvățat deopotrivă obiceiurile românești și pe cele italiene. În acest sens este de menționat că în ansamblul de dansuri italiene „Allegrìa” membrii

¹⁰ M. Trăistaru, *lucr. cit.*, 38.

sunt copii români: le-a plăcut muzica și dansurile italienilor, au înțeles noua deschidere spre cultura europeană, au înțeles oportunitatea ce li s-a oferit de a cunoaște alți oameni, alte locuri.

Putem discuta și în acest caz de un *nou model cultural* – ca și de similitudine – informația primită de unul sau altul dintre receptori constituindu-se într-un element de noutate și evident de creativitate.

Referindu-ne la *diferențele* determinate de indicii pe care i-am subliniat anterior, menționăm aspecte de cultură dobrogeană, într-o prezentare *sui-generis*:

- acceptarea prin împrumut a unor gesturi ritualice (rezumate în fapt la obiecte ritualice) de la români de către turci și/ sau tătari (în ceremonialul de nuntă la turci se dau nuntașilor ștergare) fără însă a fi acceptat întregul sistem de cutume.
- asimilarea, prin împrumut, de la slavi de către populația românească a unor alimente ritualice în desfășurarea obiceiurilor de iarnă. În localitățile mixte cu populație românească și slavă, românii au preluat împărțitul grâului fiert cu zeamă și îndulcit cu miere, amestecat cu nucă („cucea”) în seara Ajunului de Crăciun, colindătorilor. Împrumutul „s-a oprit” doar la alimentul ritualic care a stârnit curiozitatea și plăcerea de a gusta și altceva.

c) Din perspectiva *corelației dintre tipul de informație și manifestările comportamentale în contextul multiculturalității și/ sau interculturalității* se impune să subliniem afirmațiile aceluiași Mihai Trăistaru: „Informația divergentă în cultură este de natură să favorizeze în mai mare măsură decât cea convergentă asocierile, combinările, interpolările informaționale între indivizi, pe de o parte și între grupuri, pe de altă parte. Este de presupus că două persoane (sau grupuri) care dispun de informație divergentă comunică altfel creativ, decât două persoane (sau grupuri) care posedă informație convergentă. Primele au șanse mai mari să devină înalt creative, decât cele din urmă”¹¹.

Manifestările comportamentale, modelele culturale performate la nivelul diferitelor aspecte ale culturii tradiționale și în diferite secvențe temporale demonstrează evident, cu un anume indice de relativitate, ideile exprimate mai sus. În acest sens aducem ca argument fenomenul inevitabil într-un spațiu multicultural, acela al *familiei mixte*. Dincolo de plusul și minusul determinat de *acceptarea* sau *non-acceptarea* fenomenului de mixtizare prin căsătorie, rezultatele cercetărilor, fie ele și parțiale, permit ca familia etnic mixtă să fie privită, și mai ales receptată, ca factor al interculturalității. Receptarea prin această perspectivă a fenomenului se bazează pe câteva aspecte ale performării lui la nivel pragmatic:

- dialogul intercultural constituie liant al înțelegerii și omeniei
- conviețuirea interetnică familială nu înseamnă/nu duce la pierderea identității etnice a partenerilor căsătoriți
- comunicarea bilingvă și atmosfera biculturală consolidează coeziunea familiilor și este benefică pentru educarea copiilor
- cunoașterea sistemului de valori al etniei celuilalt în cadrul unei familii etnic mixte se decupează, în contextul imagologiei, ca un alt mod de a privi pe altul¹².

II. 2. Interculturalitatea interactivă

Cercetarea fenomenelor coetnicității, a decodificării semnificației și reprezentării lor – la nivel diacronic și sincron – permite să discutăm în Dobrogea despre performarea *interculturalității interactive*¹³. Acest tip original de interculturalitate permite, în viziunea unor specialiști, diferențierea dintre *interculturalism* și *multiculturalism*: „**Interculturalismul**

¹¹ *Ibidem*, 39.

¹² Pentru problematica în detaliu a interculturalității performată în condiția familiei etnic mixte vezi Steluța Pârâu, *Multiculturalitatea în Dobrogea*, Editura Ex-Ponto, Constanța, 2007, 41-46.

¹³ Ș. Buzărnescu, S. Pribac, *Sursele istorico-antropologice ale interculturalității interactive din Banat*, în vol. *Interculturalitate – Cercetări și perspective românești*, Presa Universitară Clujană, Cluj-Napoca, 164-187.

definește ipostaza dialogică a culturilor prin **intrarea în rezonanță a diferențelor**, în timp ce **multiculturalismul** se focalizează pe **conservarea identitară a diferențelor**¹⁴.

Este evident faptul că în contextul globalizării are loc un transfer dinspre *multiculturalitate* spre *interculturalitate*: „În acest context [al globalizării – subl. ns.], redescoperirea valențelor explicative și hermeneuticii ale interculturalității, ca resursă practic inepuizabilă a coeziunii sociale, constituie singura instanță de reflexie colectivă pentru identificarea unor noi instrumente de constituire a unei lumi în care diferențele să nu mai fie privite ca handicap, ci ca potențial valoros pentru un nou tip de unitate în diversitate”¹⁵.

BIBLIOGRAFIE

- ACHIM, M. 2002, *Antropologia culturală*, Editura Dacia, Cluj-Napoca.
- BUZĂRNESCU, Ș., PRIBAC, S., *Sursele istorico-antropologice ale interculturalității interactive din Banat*, în vol. *Interculturalitate – Cercetări și perspective românești*, Presa Universitară Clujană, Cluj-Napoca.
- Dicționarul explicativ al limbii române*, 1996, Ediția a II-a, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic, București.
- MALIȚA, M. 1998, *Zece mii de culturi, o singură civilizație – spre geomodernitatea secolului XXI*, Editura Nemira, București.
- PĂRĂU, S. 1996, *Policromia etnică în Dobrogea*, în vol. „Analele Dobrogei”, serie nouă, an II nr.1, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța.
- PĂRĂU, S. 2000, *Dobrogea – coordonatele unei zone de locuire interetnică (II)*, Rev. „Steaua Dobrogei”, anul II nr. 4(8), aprilie-septembrie, Tulcea.
- PĂRĂU, S. 2000, *Dobrogea – coordonatele unei zone de locuire interetnică (III)*, Rev. „Steaua Dobrogei”, anul II nr. 4(8), octombrie-decembrie, Tulcea.
- PĂRĂU, S. 2000, *Aspecte de viață tradițională a populației lipovenești din perspectiva interetnicității*, Rev. „Datina”, nr. 21, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Constanța.
- PĂRĂU, S. 2000, *Considerații privind arhitectura populară din perspectiva influențelor zonale și a coetnicității*, Rev. „Datina”, nr. 19, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Constanța.
- PĂRĂU, S. 2004, *Fenomene ale coetnicității într-o zonă de locuire interetnică (I, II)*, vol. „Studii și comunicări de etnologie”, (anul XVII, serie nouă, 2003, anul XVIII, serie nouă, 2004), Editura Imago, Sibiu.
- PĂRĂU, S. 2006, *Multiculturalitatea în Dobrogea – Arhetip și variante*, Rev. „Datina”, anul XIII, nr. 41, iunie, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Constanța.
- PĂRĂU, S. 2007, *Multiculturalitatea în Dobrogea*, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Tulcea, Editura ExPonto, Constanța.
- TRĂISTARU, M. 2005, *Creativitatea și valorile culturii – vectori în procesul integrării europene*, Editura Bren, București.

¹⁴ *Ibidem*, 164.

¹⁵ Ș. Buzărnescu, S. Pribac, *Sursele istorico-antropologice ale interculturalității interactive din Banat*, în vol. *Interculturalitate – Cercetări și perspective românești*, Presa Universitară Clujană, Cluj-Napoca, 164.